

якою було розпочато ще під час його роботи у Харківському національному університеті ім. В.Н. Каразіна та закінчено разом зі своїм учнем В.С. Аксьоновим.

Невтомний працівник, наполегливий дослідник, як і його вчитель професор Борис Андрійович Шрамко, Володимир Кузьмич є взірцем видатно-

го вченого, громадського діяча та чуйної людини, здатної відгукнутися на чужу біду та порадити успіхам інших. Він багато зробив для розвитку археологічних досліджень і суттєво збагатив вітчизняну історичну науку. Попереду — нові відкриття, нові творчі звершення. Побажаємо шановному ювіляру творчого натхнення та нових наукових здобутків.

С.Й. Татаринів

АРХЕОЛОГІЯ В АРТЕМІВСЬКОМУ МУЗЕЇ У 1920—1930-х роках

Матеріали, що зберігаються у Науковому архіві Інституту археології НАН України (фонди ВУАК), містять цікаві відомості про Артемівський окружний музей ім. тов. Артема та його завідувача Іллю Артемовича Часовникова, проливають світло на питання існування у довоєнному музеї археологічних колекцій. Музей було спалено фашистськими загарбниками в грудні 1942 р.

Раніше вважалося, що такі колекції були, і професор Дніпропетровського університету І.Ф. Ковальова у кандидатській дисертації згадувала прізвище І.А. Часовникова серед співробітників Дніпрогесівської експедиції під керівництвом академіка Д.І. Яворницького у 1929—1930 рр.

За допомогою к. і. н. С.М. Ляшко та завідувачки Архіву ІА НАН України Г.О. Станіциної вдалося вирішити зазначені питання, за що автор їм дуже вдячний.

Насамперед лист І.А. Часовникова до ВУАК від 22 травня 1925 р. містить інформацію, згідно з якою «по археології, етнографії і мистецтву експонатів нет, музей открыт 6 января 1924 года и пока располагает коллекциями по природе и производству Артемовского округа».

Відсутність археологічних матеріалів турбувала І.А. Часовникова, і він звернувся до В.О. Гордцова, який працював тоді у Державному історичному музеї СРСР у Москві. 27 серпня 1927 р. Часовников писав: «Уважаемый профессор! Артемовский окружной музей приступил к изучению Артемовского округа (б. Бахмут. уезд Екатери. губ) в археологическом отношении. Очень ценно для музея иметь Ваши труды по раскопкам,

которые вы производили в нашем округе. Музей обращается к Вам с просьбой передать ему такое». Чи відповів В.О. Гордцов І.А. Часовникову — невідомо.

У 1928 р. І.А. Часовников розпочав клопотання перед Окрнаросвітою про фінансування місцевих археологічних розкопок.

У серпні 1928 р. він писав до ВУАК: «Артемівський музей одержав 750 крб., які гадає витратити на археологічні розкопки (...) тому музей звертається с проханням взяти на себе проведення розкопки в межах Артемівської округи з тим, щоб 1) розкопка була проведена на протязі вересня і 2) всі знайдені речі були передані до Артемівського музея (...) Відповідь треба одержати терміново, бо бракує часу».

2 вересня 1928 р. І.А. Часовников написав до ВУАК: «Зробив пропозицію внести 750 крб. на рахунок ВУАК відповідь не одержано (...) музей прохає телеграфувати про згоду на пропозицію (...) або що від цієї пропозиції ви відмовляється». 4 вересня Часовников повідомив ВУАК про переказ 500 крб. як гарантії розкопок — «починайте негайно роботу». Лист містив попередні умови.

Голова ВУАК академік О. Новицький звернувся до дійсного члена ВУАК і заступника голови Сергія Свиридовича Гамченка з проханням очолити розкопки в Артемівському окрузі. Якщо Гамченко відмовляється — «рекомендуйте когось із археологів». О. Новицький повідомив, що професор Харківського університету О.С. Федоровський не мав змоги працювати ані в Артемівську, ані Старобільську, де виділено кошти «бо їде за кордон і не може їх використати».

Однак початку розкопок завадило ще й те, що кудись поділися переказані 500 карбованців, про

що О. Новицький телеграфував І.А. Часовникову. У той самий час ВУАК звернувся до доцента Харківського університету Миколи Карловича Фукса та директора Вовчанського окружного музею Харківської губернії В.О. Бабенка з проханням виїхати до Артемівська.

6 жовтня 1928 р. І.А. Часовников надіслав майже панічного листа до ВУАК: «Переведено 500 крб. 24 вересня, досі не одержано повідомлення про це (...) Ваше відношення до нашої справи загрожує скасуванням роботи». Та ще й фінконтроль «тиснув»...

10 жовтня О. Новицький телеграфував до Артемівська, що «умови прийнято, гроші не одержано, дослідника призначено». 8 жовтня В.О. Бабенко з Вовчанська писав: «Якщо є у вас відомости про міста, де знаходяться пам'ятки стародавньої культури на Артемівщині, прошу мене повідомити. Маю провадити досліді пор. Донцю від м. Слов'янська на р. Торцю до Слов'яносербська в межах Артемівщини (...) мало остається часу у жовтні місяці». В.О. Бабенко просив терміново надіслати йому «Відкритого листа» та кошти, що надійшли з Артемівська. Вже 11 жовтня йому було надано Мандат ВУАКу («Відкритий лист») та повідомлено Артемівському музею про завдання «виявляти станції кам'яної доби та салтівської культури». І.А. Часовникову запропо-

новано «взяти участь у цих розкопках як практиканту Артемівського музею».

«Грім ударив» 14 жовтня, коли І.А. Часовников дізнався, що «на жаль, на превеликий жаль, за-критий кредит, дозвіл на перевод (...) за браком грошей не було виконано. На той час мене було призначено в командировку. Казчастина не зробила переказу і мене не повідомила (...) але музей не кидає цієї справи і повесні зробить вам переказ».

Вибачатися перед В.О. Бабенком довелося не лише І.А. Часовникову, Голові ВУАК, а й академіку О. Новицькому: «ВУАК просить пробачити за турботи, які завдав вам (...) не відмовтеся провести проектовані розкопи на Артемівщині навесні року 1929».

Більше в Архіві ВУАК відомостей про будь-які розкопки у 1920—1930-х рр. Артемівського музею немає.

Не зрозуміло, що робив у Д.І. Яворницького директор Артемівського музею І.А. Часовников (за даними І.Ф. Ковальнової). У документі з Архіву Дніпрогесівської експедиції, що має назву «Персональний склад експедиції — 54 чол. за увесь час» прізвище І.А. Часовникова відсутнє серед с. н. с., м. н. с., асистентів, серед тих учених і музейників, які «брали персональну участь в роботах експедиції».

Одержано 03.08.2006

Російський Історичний музей, відділ писемних джерел. Ф. 431. Од. зб. 438.

НА ІА НАНУ. Ф. ВУАК — Сп. 114.

НА ІА НАНУ. Ф. Д.І. Яворницького.

С.А. Скорий, В.І. Полтавець, В.В. Кропотов, С.Ф. Павлова

ЮВІЛЕЙНА КОНФЕРЕНЦІЯ «РАННІЙ ЗАЛІЗНИЙ ВІК ЄВРАЗІЇ: ДО 100-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ О.І. ТЕРЕНОЖКІНА»

У 2007 р. виповнилося 100 років від дня народження видатного археолога, доктора історичних наук, професора, заслуженого діяча науки, лауреата Державної премії УРСР, фундатора української школи археології раннього залізного віку Олексія Івановича Тереножкіна (1907—1981). Саме цій знаменній події у вітчизняній науці було присвячено Міжнародну конференцію, під-

готовлену Інститутом археології НАН України та Національним історико-культурним заповідником «Чигирин», що відбулася 16—19 травня цього року в м. Чигирин Черкаської обл.

Оргкомітетом конференції (до складу якого увійшли як представники дирекції Інституту археології та Національного історико-культурного заповідника «Чигирин», так і співробітники відділу археології раннього залізного віку ІА НАН України) протягом року було здійснено важливий комплекс підготовчих заходів. Крім членів оргко-

© С.А. СКОРИЙ, В.І. ПОЛТАВЕЦЬ,
В.В. КРОПОТОВ, С.Ф. ПАВЛОВА, 2007